

TÜRKİYE'DE YABANCI SERMAYENİN EKONOMİK ETKİLERİ

Doç. Dr. Vural F. SAVAŞ

Yabancı Sermayenin — daha genel bir ifade ile yabancı tasarruflarının — Bir ülkenin iktisadî kalkınmasına yapacağı tesirleri inceleyebilmek için herşeyden önce;

1 — Bahis konusu ekonominin yapısını ve ana özelliklerini

2 — Ekonominin kalkınma sür'atini

3 — Kabul edilen kalkınma hedef ve stratejisini açıklıkla tesbit etmek gerekir. Ancak bu hususlar bilindikten sonradır ki yabancı sermayenin belli bir ekonomi üzerinde meydana getireceği iktisadî tesirleri ve o ülkenin iktisadî kalkınmasına yapacağı katkıyı ortaya koymak mümkün olur.

Teorik yönden ele alındığında Yabancı Sermaye bir az gelişmiş ülkenin iktisadî kalkınmasını engelliyen başlıca üç dar-boğazın giderilmesinin sağlıyarak veya geniş ölçüde kolaylaştırarak iktisadî kalkınmanın hem sür'atini artırır ve hem de millî kaynakların daha prodüktif istihdamını sağlar. ⁽¹⁾. Bahis konusu üç dar boğaz şunlardır:

1 — Teknik bilgi ve yönetim kabiliyeti

2 — Tasarruf arzı

3 — İthal malları ve hizmetleri arzı.

Bu fonksiyonu ifa etmesi sebebiyle Yabancı Sermaye, modern kalkınma teorilerinde, millî ekonomiye ait istihsal faktörleri yanında; prodüktivitesi ve alternatif kullanma imkânları ile büyük bir öneme sahip diğer bir «*istihsal faktörü*» olarak yer almıştır. ⁽²⁾

(1) Bkz: H. B. CHENERY - A.M. STROUT, «Foreign Assistance and Economic Development» The American Economic Review, Vol: LVI, September 1966, Number 4, Part I, Syf: 681

(2) Ibid.

Teorik esaslar hiç şüphe yok ki, tatbikat neticelerinden süzülüp sofistike olmuş prensipler olarak bir taraftan *tatbikatın* genel istikametini tâyin ederken, diğer taraftan da *tatbikat* içinde bulunanların daima başvuracakları prensipler manzumesini teşkil eder. Ancak yukarıda belirtmiş olduğumuz gibi; yabancı sermayenin ekonomik tesirlerini ortaya koyabilmek, geniş ölçüde içinde bulunulan «*ekonomik yapıya*» ve «*ekonomik atmosfere*» bağlı olduğu için, teorik esasların *geçerlik ve güvenilirliğini* mutlaka belli bir ekonominin verilerine göre tahkik etmek lâzımdır. Ekonomik yapısı farklı, kalkınma hedef ve stratejisi birbirinden ayrı ekonomilerde yabancı sermayenin etkileri hiç şüphesiz birbirine benzemeyecektir. Bahis konusu etkiler; teorik esaslardan büsbütün ayrılamıyacaksa da (eğer teoriler geçerli ve güvenilir ise), kendi aralarında öncelik ve keyfiyet yönünden farklar gösterebilir.

Yabancı Sermayenin ekonomik tesirleri tahlil edilirken gözden uzak tutulmaması gerekli bir diğer nokta, tahlile esas olan devrenin *uzunluk ve kısalığıdır*. Kalkınma, dinamik bir vetiredir. Bu dinamik vetire içinde yer alan faktörlerin hasıl edeceği etkiler kısa ve uzun devrede birbirinden farklı olabilir. Dolayısı ile araştırmacı, tahlilleri sonunda vardığı neticeleri, hiç değilse tahlilin kapladığı süre için ileri sürmeli, uzun vâdede muteber olacak hükümlere varmakta acele etmemelidir.

Yapacağımız araştırmanın metodolojisi ile ilgili bu izahlarımızı, konumuz yönünden özetlersek, söylemek istediğimiz şey şudur: Türkiye’de Yabancı Sermayenin ekonomik tesirleri incelenirken, teorik prensipleri gözden uzak tutmadan, *Türkiye’nin ekonomik yapısına, gelişme sür’atine ve kalkınma plânları ile benimsenmiş tercihlerine* bağlı kalmak gerekir. Ancak bu çerçeve içinde yapılacak bir tahlil bizi aydınlığa ve belki de konumuzla ilgili teorileri ıslah etmeğe götürebilir.

Araştırmamızın Konusunu belli bir sınır içine topladığımızı da belirtmek isteriz. Bilindiği gibi, yabancı sermaye biri geniş, diğeri dar iki manâda kullanılabilir. Geniş manâsı ile Yabancı Sermaye; bir ülkeye dışarıdan gelen Yabancı özel sermaye, dış borçlar, hibe ve yardımlar, istihsal fazlası ürünler, ve askerî yardımlardan hepsini kapsar. Dar manâda kullanıldığı zaman ise Yabancı Sermaye, «*yabancı özel yatırımları*»nı ifade eder. Araştırmamızda yabancı sermaye kavramını «dar» manâda alacak ve Türkiye’de yabancılar tarafından yapılan özel yatırımları inceliyeceğiz.

İncelememiz sadece *mevcut durumu* aksettirmekle yetinecek, yabancı sermaye politikası ile ilgili görüşlere yer vermeyecektir. Şurası muhakkak ki mevcut durum; eğer gerektiği gibi değerlendirilebilirse; gelecekteki hareket tarzını tayin etmek yönünden çok değerli bir hamle teşkil edebilir.

I. EKONOMİK YAPIMIZ, KALKINMA STRATEJİMİZ VE YABANCI SERMAYE

Türkiye'de yabancı sermayenin ekonomik etkilerini inceliyebilmek için herşeyden önce ekonomik yapımızı ve kalkınma stratejimizi —eğer varsa — ana hatları ile tesbit etmek ve bu çerçevede içinde Yabancı sermayeye olan ihtiyacı ve Yabancı sermayeden beklenenleri ortaya koymak gerekir.

I. 1. Türkiye Ekonomisinin Ana Yapısı :

Türkiye ekonomisi esas itibariyle «tarımsal ekonomi» karakterindedir. Bir başka deyişle, Türkiye'de en fazla nüfusa sahip (toplam nüfusun % 70.1) olan sektör tarım olduğu gibi, milli gelirin en yüksek kısmı (GSMH'nın % 36.8) tarımda yaratılır. ve toplam ihracatımızın büyük bir kısmı (% 70) tarımsal ürünlerden meydana gelir. ⁽¹⁾

Bu ana karakterine rağmen Türkiye ekonomisinde son on yıl içinde beliren kantitatif, enstitüsyonel ve kalitatif bazı gelişmeler de dikkat etmek lâzımdır. Bu gelişmelerin başında faal nüfusun sektörler arası dağılımında tarım aleyhine, ve başta sanayi olmak üzere diğer sektörler lehine meydana gelen değişme zikredilmelidir. Fihakika, faal nüfusun Tarım sektörüne isabet eden kısmı 1955'te % 82 iken bu oran 1960'da, 79'a ve 1965'te % 75'e düşmüş buna mukabil sanayi sektöründe mevcut faal nüfus oranı, sırası ile, % 9 - % 10 ve % 12'ye yükselmiştir. Aynı şekilde hizmetler sektörü faal nüfus oranı da % 9'dan % 11'e ve 1965'te de de % 13'e yükselmiştir. Benzer mahiyetteki değişmeler, sektörlerin milli gelir içindeki terkipleri yönünden de müşâhede edilmektedir. Gerçekten de Tarım sektörünün net yurtiçi gelirdeki (faktör fiattan ile) payı 1962'de %41.2 iken bu oran 1966'da %36.8'e

(1) Bkz: Devlet Plânlama Teşkilâtı, «Kalkınma Plânı, ikinci Beş Yıl» Ankara, 1967

(2) Bkz: age. syf: 49

düşmüş, buna mukabil sanayi sektörünün payı aynı yıllarda %16.7'den %18.6'ya yükselmiştir.

İhracatımızın terkihi incelendiği taktirde ise, tarım ve sanayi sektörleri nisbi paylarının birinci plân döneminde hemen aynı nisbetleri koruduğu görülür. Tarım ve sanayi sektörünün ihracat içindeki payları son yıllarda hiçbir önemli değişme göstermemiştir. (1)

Türkiye ekonomisinde kendini hissettiren bu *kantitatif* gelişmeler yanında zikredilmesi gerekli önemli *enstitüsyonel* gelişmeler de vardır. Bu müessesesevî gelişmelerin, başında ekonomik hayata *plân* ve *plânlama* fikrinin getirilmiş olması yer alır. 1963-1967 devresini kaplıyan Birinci Beş Yıllık Plân'ı 1968-1972 devresine ait ikinci Beş Yıllık Plân takip etmiştir. *Karma ekonomi* içinde «*endikatif*» (Yol gösterici) olmaktan öteye gidemiyen plânın ve onu hazırlıyan Devlet Plânlama Teşkilâtı'nın; ekonomik yapımızı, bilhassa kısa vâdede, önemli değişikliklere kavuşturduğu söylene-
mezse de, ekonomik hayatın sadece «*Piyasa mekanizmasının görünmez eline*» teslim edilemeyeceğini halk efkârına kabul ettirmesi yönünden önemli bir gelişme olarak kabûlü lâzımdır.

Diğer önemli enstitüsyonel gelişme ise Özel Sektörün, gerek *sermaye terakümü* ve gerekse *yatırımların yönü* dikkate alındığında, küçümsenmeyecek bir millî varlık haline gelmiş olmasıdır. Fihakika Birinci Beş Yıllık Plân yatırım Hedeflerini toplam olarak % 8.3 nisbetinde aşmış bulunan özel sektör, toplam yatırımların, ortalama % 39'unu gerçekleştirmiştir. (2) Diğer yandan özel sektör yatırımlarının çok yavaş bir tempo içinde de olsa inşaat sektöründen imalât sektörüne doğru seyrettiği müşahede edilmektedir.

Türkiye ekonomisinin, ana hatları ile özetlediğimiz bu yapısı yanında, *potansiyel kalkınma gücünü* de ihmal etmemek lâzımdır. Türkiye'nin içinde bulunduğu iklim kuşağı ve sahip olduğu coğrafik özellikler, hertürlü tarımsal ve sınaî faaliyete müsait olduğu gibi, sahip olduğu güzellikler turizm endüstrisi için çok büyük imkânlar arz etmektedir. Türkiye'nin yeraltı servetleri ise sınırlı olduğundan çok daha zengindir. Başlıca maden rezervleri yönün-

---

(1) Bkz: age; syf: 27

(2) Bkz: age, syf: 12

den değerlendirildiği zaman Türkiye'nin bütün komşularından (Sovyet Rusya hariç) daha üstün rezervlere sahip olduğu anlaşılmaktadır. (1)

Öte yandan Türkiye'de okur-yazar nisbetinin artması, ilk, orta, lise, üniversite ve mesleki öğretim yapan nüfusun «patlama» ölçüsünde artmış bulunması, yakın bir zamanda Türkiye'nin ekonomik çehresinin çok daha değişik olacağını gösteren önemli işaretlerdir.

I. 2. Kalkınma Stratejimiz :

Kalkınma Plânlarımızda belirtilen görüşler muvacehesinde Kalkınma Stratejimizin ana hatlarını iktisadî kalkınma teorilerinde benimsenen alternatiflere göre şöylece tesbit etmek mümkündür:

A. *Dengeli Kalkınma Karakteri:* Kalkınma Stratejimiz geniş ölçüde, her sektörün *birlikte* (simultaneously) ve *birbirini tamamlar* şekilde gelişmesini öngörmektedir. Bu yüzdendir ki, Kalkınma Plânlarımızda hem tarım sektörünün modernize edilip, produktivitesinin yükseltileceğinden ve hem de süratli bir sanayileşmenin hedef olarak seçildiğinden bahsedilir.

B. *Açık Ekonomi Karakteri:* Türkiye ekonomisinin «Dışa dönük» bir ekonomi olacağı, ihracat ve ithalât yanında, yabancı sermaye hareketlerine de (geniş manâda) yer verileceği kabul edilmiştir. «*Ihracatı teşvik*» ve «*İthalâtı ikame*» prensiplerinin uygulanması *birlikte* ve *aynı plân dönemi içinde* olacaktır. İkinci Beş Yıllık Plân Türkiye'nin Ortak Pazar ile entegrasyonunu da esas itibariyle kabul etmiş bulunmaktadır. (2)

C. *% 7 Kalkınma Hızı:* Kalkınma Plânlarımız yıllık % 7 Brüt Kalkınma Hızını Türkiye'nin ulaşması mümkün bir hız olarak kabûl etmiştir. Birinci Beş Yıllık Plân uygulaması; çeşitli ekonomik ve politik güçlüklerle rağmen % 7 kalkınma hızının realize edilebilecek bir hız olduğunu ortaya koymuştur.

D. *Karma Ekonomi Karakteri:* Türkiye Karma Ekonomi düzeni içinde kalkınacaktır. Devlet sahip olduğu fiskal, moneter ve

(1) Bkz: VURAL F. SAVAS, «İktisadî Kalkınmanın Finansmanı», Eskişehir İ.T.İ.A. yayını, 1962.

(2) Bkz: DPT, «Kalkınma Plânı, İkinci Beş Yıl» Ankara 1967, syf: 122-123.

plânlama tedbirlerine ilâveten; özel sektörün yetersiz ve (veya) isteksiz kaldığı sahalarda «*müteşebbis*» olarak da ekonomik hayat müdahale etme imkânına sahiptir.

I. 3. Kalkınmamızı engelliyen faktörler :

Kalkınmamızı engelliyen kantitatif ve kalitatif engelleri, eğitim imkânlarının yetersizliğinden dış ticaret dar boğazına kadar sonsuz sayıda sıralamak mümkündür. Biz burada sadece konumuz yönünden önemi olan ve yabancı sermaye yardımı ile giderileceği veya hafifletileceği umulan engeller üzerinde duracağız.

A. *Tasarruf Yetersizliği*: Birinci Beş Yıllık Kalkınma Plânımızda bütün sektörler için global olarak kabul edilen 2.6 değerindeki kapital - hasıla oranına göre; % 7 kalkınma hızı için gerekli tasarruf miktarı gayrisâfi millî hasılanın % 18,3'üne ulaşmakta idi. Bunun % 14.8'nin iç tasarruflarla, % 3.5'nin dış kaynaklar ile karşılanacağı plânlanmıştı.

İkinci Beş Yıllık Kalkınma Plânında, her sektör için ayrı kapital - hasıla oranına göre revize edildiği söylenen hesaplamalarda, ortalama olarak kapital-hasıla değeri 3 olarak kabul edilmiştir. Buna göre % 7 kalkınma hızı için gerekli tasarruf GSMH'nin % 22,6 sına ulaşmaktadır. (TABLO 1) de Plân öncesi dönem ile Birinci ve İkinci Beş Yıllık Plânlar tarafından Yabancı Sermaye ihtiyacı ile ilgili olarak yapılan projeksiyonlar gösterilmiştir.

(TABLO 1)

KALKINMA PLÂNLARINDA YABANCI SERMAYE İHTİYACI PROJEKSİYONLARI

Yıllar	Yabancı sermaye ihtiyacı (Milyar TL.)	GSMH'nin %
Plân öncesi dönem (Carî Fiatlarla)		
1957	0.2	0.7
1958	0.3	0.8
1959	1.4	3.1
1960	1.2	2.4
1961	1.4	2.8
1962	2.1	4.0
	1957-1961 ortalaması	2.0
Birinci Beş Yıllık Plân (Carî Fiatlarla)		
1963	2.3	4.1

1964	2.5	4.1
1965	2.2	3.4
1966	2.2	3.2
1967	2.1	2.8
İkinci Beş Yıllık Plân	1963-1967 Ortalaması	3.5
1968	1.8	2.0
1969	2.0	2.0
1970	2.1	2.0
1971	2.0	1.8
1972	2.0	1.7
	1968-1972 Ortalaması	1.9

KAYNAK: DPT, Birinci ve İkinci Beş Yıllık Kalkınma Plânları

Plân hedefleri ve stratejisine göre; Türkiye'nin Yabancı sermaye ihtiyacından kurtulması ve kendine yeter hale gelmesi prensip olarak kabul edilmiş olmakla beraber bu hedefin ancak üçüncü beş yıllık plân dönemi sonunda gerçekleştirilebileceği hesaplanmaktadır.

Münakaşa edilemeyecek bir gerçek varsa, o da mevcut kalkınma stratejisi muvacehesinde, Türkiye'nin dış kaynaklara muhtaç olduğu ve daha uzun bir süre bu bağılılığın devam edeceğidir.

B. Dış Ticaret Dengesizliği: Tediye Bilançomuz içinde en önemli unsurun câri kalemlere dahil ithalat ve ihracat teşkil eder. Bu sebepten genellikle Tediye Bilançosu, yerine dış ticaret bilançosundan söz etmek doğru olur. Ticaret bilançomuz içinde ithalat her yıl ihracattan daha fazla artmaktadır. Dolayısı ile ticaret bilançosu açığı yıldan yıla önemli ölçüde artış göstermektedir.

Türkiye gibi gelişmekte olan ekonomilerde ithalat artışını, teorik yönden eğer ithalatın terkibi yatırım malları ve ham madde lehine ise; sevinçle karşılamak gerekir. Zira ithalat artışı ile kalkınma hızı arasında iki yönlü bir fonksiyonel ilişki (implicit function) vardır. Kalkınma hızı arttıkça ithalat artmağa, ithalat arttıkça kalkınma hızı süratlenmeğe meyleder.

Ancak, gelişmekte olan ekonomiler ithalatı dövizle finanse etmek mecburiyetinde olduklarından, ticaret bilançosunda meydana gelen açık çok geçmeden; önce ithalatı, daha sonra da ekonomik kalkınmayı yavaşlatır, hatta tamamen durdurur.

(TABLO — 2) 1960'dan bu yana Türkiye'nin ithalat ve ihracatını göstermektedir.

(TABLO 2)
İTHALAT VE İHRACAT MİKTARLARI
(Milyon \$)

Yıllar	İthalat	İhracat	Açık
1962	622	381	241
1963	688	368.1	320
1964	537	411	127
1965	572	464	108
1966	718	490	228

Geçici tahminler

KAYNAK: DPT, «Kalkınma Plânı, İkinci Beş Yıl, syf: 23

Tablonun tetkikinden görüleceği üzere Birinci Beş Yıllık Plân döneminde ithalat ortalama % 15, ihracat ise % 28 nisbetinde artış göstermiştir. Aynı şekilde ihracat, plân hedeflerini % 12 ölçüsünde aşmıştır. Ancak ihracattaki bu artış, *strüktürel* bir değişimin *devamlı* neticesi olmayıp, elde mevcut tarımsal ürün stoklarının *eritilmesinden* meydana gelen *arızî* bir artıştır ⁽¹⁾. Nitekim dış ticaret açığını 1966'da tekrar 228 milyon dolar gibi, toplam ihracatın yanısıra eşit bir seviyeye yükselmiş olması bu durumu açıkça göstermektedir.

C. Teknik Bilgi ve Yönetim Kabiliyeti: Hâlen nüfusunun % 40'ı okuma-yazma bilmiyen ⁽²⁾ bir toplumda yeni icatlar geliştirecek, yatırım malları imal edecek teknik bilgi, ve işletmeleri organize ve yönetimde meharret aramak, elbetteki neticesiz bir gayret olur. Yaşadığımız dünyada ekonomik güçler arasındaki en büyük rekabetin teknoloji ve yönetim alanında cereyan ettiği hatırlanırsa, içinde bulunduğumuz sıkıntının kalkınma yönünden arzettiği önem daha iyi anlaşılır. Bu gerçeği dikkate alan birçok iktisatçı, iktisadî kalkınmada en büyük eksikliğin teknik bilgi ve yönetim kabiliyetine sahip insanların azlığı olduğunu ısrarla belirtmişlerdir.

II. YABANCI SERMAYENİN BUGÜNKÜ DURUMU

Ana strüktürünü ve ekonomik kalkınmasını engelliyen başlıca zorlukları özetledikten sonra, Türkiye'de yabancı sermayenin mevcut durumunu da tesbite çalışalım.

(1) Bkz: DPT, age, syf: 27.

(2) Bkz: DPT, «Kalkınma Plânı, Birinci Beş Yıl» syf: 8

II. 1. Türkiye'ye Gelen Yabancı Sermaye Miktarı

Türkiye'ye gelen yabancı sermaye miktarı, yıllara göre (TABLO 3) de gösterilmiştir.

(TABLO 3)

MÜSAADE EDİLEN VE FİİLEN GELEN Y. SERMAYE MİKTARI

Yıllar	Verilen Müsaade Tutarı		Filen Gelen Yabancı Sermaye Tutarı	
	TL.	\$	TL.	\$
1951	1.198.000	702.857	—	—
1952	26.993.000	9.640.357	21.654.000	7.733.571
1953	18.197.000	6.498.928	3.842.000	1.372.143
1954	108.440.000	38.728.570	45.874.000	16.383.571
1955	49.968.000	17.488.571	20.641.000	7.371.785
1956	66.945.000	23.912.142	9.005.000	3.216.071
1957	42.895.000	15.319.642	2.509.000	896.071
1958	57.693.000	20.604.642	3.032.000	1.082.857
1959	69.474.000	7.719.333	5.581.000	620.111
1960	48.926.000	5.436.222	11.372.300	1.213.588
1961	88.055.000	9.783.888	31.725.000	3.525.000
1962	133.604.000	14.844.880	56.362.000	6.262.444
1963	243.849.000	27.094.330	78.902.000	9.991.333
1964	125.280.841	13.920.200	61.963.250	6.884.805
1965	93.820.641	1.042.451	82.357.888	9.094.912
1966	229.932.669	25.548.077	69.580.166	7.731.129
Toplam	1.404.550.159		504.400.604	83.430.391

KAYNAK : Ticaret Bakanlığı Kayıtları (İstanbul Ticaret Odası, «Türkiye'de Yabancı Özel Sermaye Yatırımları, İstanbul, 1967'den naklen)

(TABLO 3) ün tetkikinden çıkan ilk netice yabancı sermaye akımının *istikrarsız* olduğu, yıldan yıla büyük dalgalanmalar gösterdiğiidir. Dolayısı ile Yabancı sermaye akımının belli bir *trendini* tesbit etmek mümkün olamamaktadır.

(TABLO 3)'den tesbiti mümkün bir diğer önemli netice «*Müsaade edilen Yabancı sermaye miktarı*» ile «*fiilen gelen Yabancı sermaye miktarı*» arasında çok büyük farklar olduğudur. Filhakkı (TABLO 4) de ayrıca gösterilmiş olduğu üzere alınan müsaadeye nisbetle gerçekleşme nisbeti bazı yıllar % 5'e kadar düşmüş, en yüksek olduğu yıl ise ancak % 88'e ulaşabilmiştir.

(TABLO 4)

**YABANCI SERMAYENİN ALINAN MÜSAADEYE NİSBETLE
GERÇEKLEŞME ORANLARI**

Yıllar	Gerçekleşme Oranı
1951	—
1952	80.2
1953	21.1
1954	42.3
1955	42.1
1956	13.4
1957	5.8
1958	5.2
1959	8.0
1960	23.2
1961	36.0
1962	42.1
1963	32.3
1964	49.5
1965	88.2
1966	30.3
Ortalama	34.6

KAYNAK : Ticaret Bakanlığı Yayınları (a.g.e.'den naklen) (1951 — 1966) devresinde Yabancı Sermayenin, alınan müsaadeye gerçekleşme nisbeti, ortalama olarak % 34.6'da kalmıştır.

(TABLO 5)

**FİİLEN GELEN YABANCI SERMAYENİN TOPLAM DIŞ FİNANSMAN
İHTİYACINA ORANI**

Yıllar	Plânlanan toplam Dış Finansman İhtiyacı (Milyar TL)	Filen gelen Yabancı Sermaye (Milyar TL)	Filen gelen Yabancı Sermayenin Toplam Yabancı Sermaye İhtiyacına nisbeti %
1957	0.2	0.001	0.5
1958	0.3	0.02	6
1959	1.4	0.01	0.7
1960	1.2	0.1	8
1961	1.4	0.04	2.8
1962	2.1	0.06	2.7
1963	2.3	0.04	1.7
1964	2.5	0.1	4
1965	2.2	0.09	4
1966	2.2	0.2	9
		Ortalama	3.9

Yabancı Özel Sermaye yatırımlarının, toplam Yabancı Sermaye ihtiyacımızın ne ölçüde karşıladığı (TABLO 5) de gösterilmiştir. Fiilen gelen Yabancı özel sermaye miktarının (TABLO 1) de verilmiş bulunan Yabancı Sermaye ihtiyacına nisbet edilmesi suretiyle bulunan bu rakamlara göre Yabancı özel sermayenin, toplam dış finansman ihtiyacımızı karşılama nisbeti çok düşüktür. En düşük nisbet 1957 yılında % 05 iken, en yüksek nisbet 1966 yılında % 9 olmuştur. On yılın (1957-1966) Ortalaması ise % 3.9 dur.

II. 2. Yabancı Sermayenin Sektörler arası Dağılımı :

Yabancı Sermayenin ekonomik tesirleri; sadece *fiilen gelen miktarına* değil, aynı zamanda bu sermayenin *sektörler-arası dağılımına* bağlıdır. (TABLO 6) da Türkiye'ye gelen Yabancı Sermayenin sektörlerarası dağılımı gösterilmiştir.

(TABLO 6)
FİİLEN GELEN Y.S.'NİN SEKTÖRLERARASI DAĞILIMI
(1951-1966 İLK ÜÇ AY)

Sektörler	Fiilen Gelen Y.S. (000 \$)	%
Tarım	141	0.19
Madencilik	955	1.34
Gıda	7.142	10.04
İçki	101	0.14
Tütün	421	0.59
Dokuma	1.472	2.09
Kauçuk (Lâstik)	17.415	24.49
Kimya (İlâç)	16.209	22.80
Taş-Toprak	3.829	5.38
Metal	240	0.03
Madenî Eşya	4.375	6.15
Makina	3.690	5.19
Makina-Elektrik	9.739	13.69
Taşıt araçları	2.526	3.55
İmalât	630	0.88
Bankacılık	1.183	1.66
Hizmetler	312	0.43
Diğer	711	1.00
Toplam	71.091	Yaklaşık 100

(TABLO 6)'nın tetkiki, Yabancı Sermayenin en çok iltifat ettiği sektörün lâstik imalat ile ilâç sanayi olduğunu göstermektedir. Filhakika bu iki imalat sanayiine giden Yabancı Sermaye miktarı, toplam Yabancı sermayenin yarısına yakındır (% 47,2). Ekonomik kalkınmamızı hızlandıracak başlıca sektörler olan makina

imalî (% 5.19), ve Makina-Elektrik sektörü (% 13.19) ise toplam Yabancı sermaye yatırımları için de cüzî bir pay sahibi olduğu gibi, modernize edilmeğe muhtaç Tarım sektörümüzün payı (% 0.19) yerli ürünlerimizin değerlendirilmesine imkân verecek gıda (% 10), içki (% 0.1), ve tütün (% 05) imalat dalları da Yabancı sermayeyi gerektiği ölçüde cezbedememiştir.

II. 3. Gelen Yabancı Sermayenin Terkibi :

Yabancı Sermayeyi düzenliyen mevzuatımıza göre ⁽¹⁾ Yabancı sermaye, «*nakdî*», «*aynî*» ve lisans, patent hakları ve alâmeti farika gibi «*gayrî maddî*» haklardan meydana gelir. «Yabancı Sermaye» kavramı içine giren bu üç unsurun farklı ekonomik tesirler yaratacağı şüphesizdir. Dolayısı ile fiilen gelen Yabancı sermayenin terkiibini de açık şekilde tesbit etmek lâzımdır.

(TABLO 7) de Türkiye'ye fiilen gelen Yabancı sermayenin terkiibi gösterilmiştir.

(TABLO 7)

FİİLEN GELEN YABANCI SERMAYENİN AYNİ, NAKDİ VE GAYRİ MADDİ UNSURLAR YÖNÜNDEN TERKİBİ (000 \$)

Yıllar	Aynî	Nakdî	Gayrî Maddî	Toplam
1951	.....	1.218	.....	1.218
1952	389	680	.....	1.069
1953	284	126	.....	410
1954	850	28	50	928
1955	591	124	2.148	2.863
1956	3.877	3.857	.....	7.734
1957	2.482	1.279	.....	3.761
1958	2.225	858	258	3.341
1959	954	1.240	.....	2.194
1960	1.189	874	16	2.079
1961	4.423	361	.....	4.784
1962	7.018	2.455	221	9.694
1963	6.405	3.749	.....	10.154
1964	3.529	4.009	227	7.765
1965	5.452	5.009	161	10.622
1966 (ilk üç ay)	1.249	1.222	.....	2.471
Toplam	40.917	27.089	3.081	71.087
Top. Nisben	% 57.5	% 38.1	% 4.3	

KAYNAK : Ticaret Bakanlığı Kayıtları, (a.g.e'den naklen)

(TABLO 7) nin neticelerine göre Türkiye'ye gelen Yabancı Sermayenin % 57.5'i aynî olarak, % 38.1'i nakdî olarak ve % 4.3'ü ise gayrimaddî olarak gelmektedir.

(1) Bilindiği gibi bu mevzuat, 6224 sayılı Kanun başta olmak üzere, Türk

II. 4. Yabancı Sermayenin menşe ülkelere göre tasnifi :

Yurdumuza gelen Yabancı Sermayenin hemen hepsi demir-
perde dışındaki ülkelere gelmiştir. ⁽¹⁾ (TABLO 8) Türkiye'ye

(TABLO 8)

31.12.1966 TARİHİNE KADAR MÜSAADE VERİLEN VE FİİLEN GELEN YABANCI SERMAYENİN MEMLEKETLERE GÖRE DAĞILIMI

Menşe Memleket	Müsaade verilen TL	Filen Gelen TL
Gelişmiş Ülkeler		
Almanya	198.948.994	76.141.888
A. B. D.	437.138.178	164.399.359
Avusturya	17.136.727	7.042.206
Belçika	4.782.371	2.475.681
Danimarka	1.491.000	1.340.779
Finlandiya	74.493.000	12.599.602
Fransa	87.565.898	39.183.399
Hollanda	97.200.892	56.507.574
İspanya	478.500	—
İsrail	3.457.009	—
İsveç	13.303.957	3.656.318
İsviçre	357.918.435	119.352.928
İtalya	172.396.247	22.941.398
İngiltere	65.591.101	14.637.666
Japonya	21.060.000	—
Kanada	3.915.706	64.800
Karım	24.278.998	7.649.455
Norveç	450.000	61.066
Az gelişmiş Ülkeler		
Lübnan	2.225.000	—
Pakistan	3.920.000	—
Panama	2.520.000	1.431.002
Suriye	1.280.000	—
Uruguay	700.000	—
Yunanistan	33.600	13.918
Toplam	1.592.285.613	529.499.039

KAYNAK : Ticaret Bakanlığı kayıtları (a.g.e.'den naklen)

Parasını Koruma mevzuatı, Türkiye Sınai Kalkınma Bankası, Petrol Ka-
nunu, Ereğli Demir ve Çelik Fabrikaları TAŞ hakkındaki kanunları ile ha-
len ilga edilmiş olduğu halde getirdiği imtiyazlar mahfuz tutulan 5583 ve
5821 sayılı kanunları ihtiva eder.

(1) Bu etüdün hazırlandığı günlerde (Ekim 1968) bir Yugoslav firmasının
telefon santralleri ile ilgili bir yatırım yapma müsaadesi aldığı haberi ga-
zetelerde intişar etmiş bulunmaktadır.

gelen Yabancı sermayenin menşe ülkelerine göre dökümünü vermektedir.

(TABLO 8) in tetkiki başta A.B.D. ve İsviçre olmak üzere Batı Almanya, İtalya, Hollanda ve Fransa'dan Türkiye'ye önemli ölçüde özel Sermaye akımı olduğunu göstermektedir. (TABLO 9) Başlıca büyük devletlerin, özellikle Ortak Pazar ülkelerinin, Türkiye'ye fiilen gelen Yabancı sermaye içindeki nisbi önemlerini göstermektedir.

(TABLO 9)
BÜYÜK DEVLETLERİN TÜRKİYE'YE FİİLEN GELEN YABANCI SERMAYEDEKİ NİSBE ÖNEMİ

Ülkeler	Fiilen gelen toplam Y. S. içindeki payları %
A. B. D.	27.4
İngiltere	4.0
Kanada	.01
İsviçre	22.4
Japonya	.01
ORTAK PAZAR ÜLKELERİ	
Almanya	12.4
Hollanda	6.1
Fransa	5.4
İtalya	10.8

Tablonun tetkikinden görüleceği üzere yurdumuza gelen Yabancı sermaye içinde en önemli pay (% 27.4) ile A.B.D. aittir. A. B.D.'den sonraki ikinci sırayı (% 22.4) ile İsviçre almaktadır.

Bu iki devletten sonra Ortak Pazar devletleri yer almaktadır. Ancak, hemen dikkati çekelim ki, Ortak Pazar devletleri toptekün ele alındığında (% 34.7) oranı ile, Türkiye'ye Yabancı sermaye ihraç eden en büyük «ekonomik topluluk» haline gelmektedir.

Yabancı sermaye yatırımlarının menşe memleketlere göre «global» bir tasnifini, her ülkeden gelen Yabancı sermayenin terkihi ile tamamlamak lâzımdır. Yani her ülkeden gelen yabancı sermaye ne ölçüde «aynî» «nakdî» ve «gayrî maddî» sermayeden ibarettir. Aşağıdaki tablo (TABLO 10), bu sorunun cevabını vermektedir.

(TABLO 10)

FİİLEN GELEN YABANCI SERMAYENİN TERKİBİ

Ülkeler	Aynı	Kendi toplamına		Nakdi	Kendi toplamına		Gayrimaddi	Kendi toplamına		toplam
		nisbeti	%		nisbeti	%		nisbeti	%	
Almanya	5.791	57.7		4.078	40.3		208	2.0		10.077
Avusturya	432	68.4		200	31.6		—	—		632
A.B.D.	13.584	62.5		5.546	25.4		2.543	12.1		21.673
Belçika	203	83.0		42	17.0		—	—		244
Danimarka	67	35.4		72	38.0		50	26.6		189
Finlandiya	920	82.1		205	17.9		—	26.6		1.125
Fransa	3.736	79.3		723	15.3		225	5.4		4.684
Hollanda	2.838	23.5		9.189	76.5		—	—		12.027
İngiltere	1.306	59.0		927	41.0		—	—		2.233
İsveç	504	64.6		275	35.4		—	—		779
İsviçre	8.375	67.5		3.979	32.1		50	0.4		12.404
İtalya	520	24.0		1.656	76.0		—	—		2.176
Kanada	7	100.0		—	—		—	—		7
Lübnan	22	100.0		—	—		—	—		22
Panama	300	100.0		—	—		—	—		300
Venezüella	233	54.1		206	45.9		—	—		439
Karma	2.080	100.0		—	—		—	—		2.080
Toplam ortalama	40.917	57.7		27.008	38.0		3.076	4.3		71.091

KAYNAK : Ticaret Bakanlığı Kayıtları (a.g.e.'den naklen; yüzdeler yaklaşık olarak tarafımızdan hesaplanmıştır.)

Hesaplamalar neticesi ortaya çıkan durum şu olmaktadır: Türkiye'ye gelen yabancı sermayenin yarıdan fazlası (yaklaşık olarak % 57.7'si) aynı olarak, yani makine ve teçhizat gibi yatırım malı olarak, üçte birden fazlası nakdi, yani döviz olarak; geriye kalan çok cüz'î bir kısmı da gayrimaddi olarak gelmektedir.

Türkiye'ye yatırım yapan ülkeler içinde Kanada, Lübnan ve Panama yatırımın tamamını «aynî sermaye» şeklinde getirmişlerdir. Bu gibi yatırımlarda işletme sermayesinin ya iç kredi piyasasından veya Türk ortakların tasarrufundan karşılanmış olduğunu düşünmek lâzımdır.

Toplam yatırımları içinde aynı sermaye payı çok yüksek olan ülkeler arasında, Belçika (% 83), Finlandiya (% 82), Fransa (% 79), Avusturya (% 68.4), İsviçre (% 67), İsveç (% 64.6), A.B.D. (% 62), ön sırayı işgal etmektedirler.

Türkiye'ye getirdikleri Yabancı Sermaye içinde «nakdi sermaye» payı en yüksek olan ülkeler Hollanda (% 76.5), İtalya (% 76.0), Venezuela (% 45.9), İngiltere (% 41.0) ve B. Almanya (% 40.3) gelmektedir.

Gayrimaddi sermaye payı en fazla Danimarka'dan (% 26.6) ve A.B.D.'den (% 12.1) gelen yatırımlarda müşahade edilmiştir.

II. 5. Yabancı Sermayenin Bölgesel Dağılımı :

Yurdumuza gelen Yabancı sermaye yatırımları, genellikle büyük illerimizde toplanmış olup, mevcut yabancı sermayenin % 80.52 si İstanbul da toplanmış bulunmaktadır. (TABLO 11) Yabancı sermayenin bölgesel dağılımını göstermektedir.

(TABLO 11)
YABANCI SERMAYENİN BÖLGESEL DAĞILIMI

(31. Aralık. 1965 itibariyle)

İller	Toplam Y.S.'nin % sı
İstanbul	80.52
Ankara	12.30
İzmir	2.40
İzmit	4.48
Bursa	0.28
İskenderun	0.02

KAYNAK: Ticaret Bakanlığı Kayıtları (age'den naklen)

II. 6. Yabancı Sermayenin İşletme Büyüklüğü Yönünden Tasnifi :

Yabancı sermaye yatırımlarının işletme büyüklüğü yönünden tetkiki, gelen sermayenin Türkiye’de alışılmış işletme büyüklüğünü aşmakta olduğunu fakat Avrupa standartlarına göre küçük işletme tipinin hakim bulunduğunu göstermektedir.

(TABLO 12)

**YABANCI SERMAYENİN İŞLETME BÜYÜKLÜĞÜ
YÖNÜNDE TASNİFİ (1)**

(31 Aralık 1965 itibarıyla)

Sermaye Miktarı (000 TL.)	Firma Sayısı	Toplama Nisbeti
0 — 500	22	21.2
501 — 1.000	12	11.5
1.001 — 10.000	55	51.0
10.001 — 50.000	15	14.4
50.001 — ve daha yukarı	2	1.9

KAYNAK: Ticaret Bakanlığı Kayıtları (age’den naklen)

Yukarıdaki tablo (TABLO 12) tetkik edilirse, toplam yabancı sermayenin yarısından çoğu (% 51) bir milyon ile on milyon TL. sermayeye sahiptir. (% 16) sı ise on milyondan fazla sermayeye sahiptir.

II. 7. Yabancı Sermayenin Yerli Sermaye ile Ortaklık Durumu :

Türkiye’de tamamı yabancı sermayeye ait olan 9 Anonim Şirket, 10 Limited Şirket ve 2 adet de Şahıs Firması olduğu halde, 104 firma aşağıdaki tabloda (TABLO 13) özetlendiği şekilde yerli sermaye ile müştereken çalışmaktadır.

(1) Mevcut 122 firmadan, sermaye durumu belli 104 firmaya göre tanzim edilmiştir.

(TABLO 13)

YABANCI SERMAYENİN YERLİ SERMAYE İLE
ORTAKLIK ORANI

(31 Mart 1965 itibarıyla)

Şirket Şekli	Adet	Toplam Sermaye içinde	Toplam Sermaye içinde
		Yerli sermaye payı (%)	Yabancı sermaye payı (%)
Anonim Şirket	72	46.1	53.9
Limited Şirket	26	19.2	80.8
Diğerleri	6	60.8	39.2
	Ortalama	42.0	58.0

KAYNAK: Ticaret Bakanlığı Kayıtları, (age'den naklen)

Tablo neticelerine göre, yabancı sermaye yatırımlarının, yerli sermaye ile kurdukları ortaklıkta, genellikle (% 53.9) sermaye hakimiyetini ellerinde tuttukları görülmektedir.

III. YABANCI SERMAYENİN EKONOMİK ETKİLERİNİN
TAHLİLİ

Buraya kadar vermiş olduğumuz bilgiler; hem Türkiye ekonomisinin genel karakterini ve hem de bu ekonomik atmosfer içinde yer alan yabancı sermaye yatırımlarının *kantitatif* bir tahlilini ortaya koymuş bulunmaktadır.

Bu bölümde, yukarıdaki *bilgilerin* ve yapmış olduğumuz *faraziye* ve *genellemelerin* ışığında yabancı sermayenin ekonomik etkilerini tahlile çalışacağız.

III. 1. Strüktürel Değişmeler Yönünden Yabancı Sermayenin Etkileri

Yabancı sermayenin az gelişmiş ekonomilerin iktisadi kalkınmasını hızlandıracağını düşünenler, bu gibi yatırımların ekonomik strüktürü hem *ileriye* ve hem de *geriye* doğru (forward and backward linkages) değiştireceğini farzederler ⁽¹⁾. Yani yabancı sermaye yatırımları, bir taraftan kendi kullanacağı ham madde ve yarı mamül maddeleri imâl eden sektörlerin gelişmesine sebep olurken,

(1) Bkz: ALBERT O. HIRSCHMAN, «The Strategy of Economic Development» New Haven 1958.

diğer taraftan da kendi mamûllerini işleyerek yeni sektörlerin doğmasına yol açarlar.

Teorik yönden ileri sürülen bu tezin, Türkiye Ekonomisi yönünden geçerli olduğunu söylemek çok zordur. Filhakika Türkiye'ye gelen yabancı sermayenin sektörlerarası dağılımı tetkik edildiğinde (TABLO 6) bu yatırımların, ham maddesi yurt dışından ithâl edilen lastik, ilâç, makina ve elektrik sektörlerinde toplandığı görülür. Bu haliyle yabancı sermaye yatırımlarının *geriye doğru* strüktürel değişmeler meydana getirdiğini, bilhassa kısa vadede, iddia etmek çok zor olacaktır. Zira bahis konusu sektörler yerli hammaddeyi ya hiç kullanmamakta veya kullanma nisbetleri çok düşük olmaktadır. Toplam ithâlat içinde ham madde payının her yıl artması bu halin bir neticesidir. XX. yüzyılın ekonomik düzeyine göre, kalkınma çabası içinde olan bir memlekette, ithâl malı hammaddeye dayanan bir sanayileşme asla tasvib edilemez.

Yabancı sermayenin *ileriye doğru* strüktürel bir değişme meydana getirdiğini de söylemek mümkün değildir. Doğrudan doğruya istihlâke yönelmiş madde istihsâl eden lâstik ve ilâç sanayinin, herhangi bir «ileri» yapısal değişikliğe yol açamayacağı açıktır. Makina ve Elektrik Sanayinin ise «ileriye doğru» tesirleri mevcut olmakla beraber kısa vâdede, bu tesirleri müşahade etmek mümkün değildir. Öte yandan, makina ve elektrik sanayiine gelen yabancı sermaye yatırımları; yatırım malı imâlinden çok, buzdolabı, elektrik süpürgesi, radyo, pikap v.s. gibi «dayanıklı istihlâk malları»na yönelmiş olduğu için, ileri doğru yapısal değişiklikler meydana getireceği çok şüphelidir.

Netice itibariyle, *yabancı sermayenin hâlihazır sektörel dağılımı devam ettiği müddetçe*, Türkiye'nin ekonomik yapısını geliştirmek yönünden dikkate değer olumlu bir katkıda bulunması bahis konusu değildir.

III. 2. Sermaye Terakümü Yönünden Yabancı Sermayenin Etkileri :

İktisadi kalkınma vetiresi içinde yabancı sermaye milli yatırımlarla milli tasarruflar arasındaki farkın telâfisini (Keynezyen denklemlerde ithâlat ile ihracat arasındaki farka da eşit olur) mümkün kıldığı için önemlidir. Daha açık bir deyimle yabancı ser-

maye bir ekonominin tasarruf gücünü arttırarak, yatırımların artmasına ve kalkınma hızının büyümesine sebep olur.

Bu teorik fariziyeyi Türkiye yönünden tahkik etmeğe çalıştım. Yapılması gerekli ilk iş, fiilen gelen yabancı sermaye ile bu sermayenin «*kâr transferi*» olarak yurt dışına çıkan miktarını karşılaştırmak gerekmektedir. (TABLO 14) Türkiye'ye gelen yabancı sermayeyi ve yapılan kâr transferlerini göstermektedir.:

(TABLO 14)

YABANCI SERMAYE VE KÂR TRANSFERLERİ
(000 TL.)

Yıllar	Gelen Sermaye (Kümülatif)	Transferler Kâr	Gayrimaddi haklar	Toplam	Sermaye Transfer Oranı %
1951	—	—	—	—	
1952	21.654	—	—	—	
1953	25.496	24	10	34	0.1
1954	71.370	495	32	527	0.7
1955	92.011	805	99	904	0.9
1956	101.016	1.804	125	2.009	1.9
1957	103.525	3.705	419	4.124	4.
1958	106.557	6.270	719	6.989	6.5
1959	112.138	8.541	885	9.426	8.4
1960	123.510	15.810	1.519	17.329	14.0
1961	155.235	12.426	1.104	13.530	8.7
1962	211.597	13.367	1.342	14.709	6.9
1963	290.499	16.086	1.753	17.839	6.1
1964	352.462	15.182	3.979	19.161	5.4
1965	434.819	32.657	3.816	36.473	8.3
1966	504.399	6.803	8.588	15.391	3.0
Toplam...		134.055	24.390	158.445	
				Ortalama	31.3

Yukarıdaki tabloya bakılarak, yabancı sermayenin kâr transferinin oldukça «*düşük*» bulunduğu iddia edilebilir. Filhakika 1960 yılı istisna edilirse yıllık Sermaye/Transfer oranı, ortalama % 6 civarında kalmıştır. Böyle bir neticenin ekonominin yatırım gücünü ve fiili sermaye terakümünü arttıracığı söylenebilir. Ancak, bu çok düşük transfer oranı ile dahî onbeş yıllık bir tatbikat süresi içinde fiilen gelen yabancı sermayenin üçte birinin (% 31.3) «*kâr transferi*» yolu ile geldiği yere dönmüş olmasına dikkati çek-

mek isteriz. Diğer taraftan, 6224 sayılı kanun gereğince yabancı sermaye ile birlikte yurdumuza gelen yabancıların tasarrufları ile ailevi zaruretlerle yurt dışına transfere yetkili oldukları miktar hakkında bir istatistiki bilgi temin edemedik. Bu tip transferlerin ilâvesiyle sermaye/transfer oranının daha da yükseleceğini söylemek yerinde olacaktır.

Bu hâliyle yabancı sermayenin milli yatırım gücümüze ne ölçüde katkıda bulunduğunu ve toplam yatırım miktarının kaçta kaçını teşkil ettiğini (TABLO 15) göstermiş bulunuyoruz. Bu tabloda «yabancı sermaye»; fiilen gelen sermayeden o yıla ait transfer edilen kâr + gayri maddi haklar toplamının çıkarılması ile elde edilmiştir.

(TABLO 15)

YABANCI SERMAYENİN TOPLAM YATIRIMLAR İÇİNDEKİ PAYI
(Milyar TL.)

Yıllar	Toplam Yatırım	Yabancı Sermaye	Toplam Yatırıma nisbeti (%)
1963	10.8	0.078	0.7
1964	10.8	0.061	0.6
1965	12.0	0.082	0.6
1966 (geçici)	14.3	0.069	0.4

(TABLO 15)'in tetkikinden çıkan netice yabancı yatırımların, toplam yatırım içinde ortalama % 05 oranında bir yer tuttuğudur. Bu haliyle yabancı sermayenin ekonomik kalkınmamıza etkisi önemsiz ölçüde kalmıştır.

Yabancı sermayenin, millî tasarruf gücünü arttırması, fiilen gelen miktarı yanında ve hatta ondan daha çok *yerli tasarruf ikame edip etmediğine* bağlıdır. Yabancı sermayenin yerli tasarruf ikame edip etmemesi «millî ekonominin yabancı sermayeyi emme gücü» (absorbitive capacity) ile ilgili bir husustur ⁽¹⁾. Türkiye'ye gelen yabancı sermaye, yerli sermayeye göre bazı ekonomik avantajlara sahiptir. Bunların en önemlisi kendi ülkesindeki *faiz haddi* ile Türkiye'deki *câri faiz haddi* arasındaki farktır. Genellikle Türkiye'de *câri faiz haddi* belli başlı OECD ülkelerindeki faiz haddinden yüksektir. Bu halin birbirine bağlı iki önemli neticesi vardır :

(1) Bkz. A. KAFKA, «Economic Effects of Capital Imports», iç. (Capital Movements) Macmillan New York 1967, syf. : 217-220 ayrıca bu tebliğin münakaşasında J. H. ADLER'in notu, İbid, syf. : 236-237

a — Yabancı sermaye her türlü yatırıma rahatça yönlendirilebilmektedir.

b — Yabancı sermaye akımı, hiç değilse girdiği sektör içinde «yatırımın marjinal müessiriyetini» azaltmaktadır ⁽¹⁾.

Bu iki netice Türkiye içinde aynen gerçekleşmiş ve yerli sermaye, yabancı sermaye rekabetinden kendi ülkesinde dahî korkar hale düşmüştür. Dolayısı ile Türkiye'de yabancı yatırımlarının millî tasarruf ve yatırım gücünü azalttığını söylemek yanlış olmayacaktır. İlk defa yabancı sermaye eliyle istihsale başlamış bütün istihsal kollarına gözetildiği takdirde durumu açıklıkla müşahade etmek, herkez için mümkündür.

Yabancı sermayenin; yurdumuzda sermaye terakümü yönünden rolünü tahlil ederken üzerinde durulması gerekli diğer bir nokta, yabancı yatırım şirketlerinin millî kredi piyasamızdan ne ölçüde yararlandığıdır. İstanbul Ticaret Odası'nın yabancı sermayenin yoğun olduğu ilâç sektöründe yaptığı bir anket ⁽²⁾ bu konuda çok faydalı sonuçlar ortaya koymuştur. Anket neticelerine göre «firmalara açılan kredilerin toplamı, genellikle firmaların sermayelerinin üzerinde» bulunmaktadır. «Meselâ, toplam sermayesi 13,5 milyon lira olan ve sabit kıymetler toplamı 17,8 milyon lira olan bir firmaya 1966 yılında 22,4 milyon lira iç kaynaklardan kredi açılmıştır.» ⁽³⁾

Millî tasarruf ve kredi piyasasından beslenen bir yabancı sermayenin, net sermaye birikimine büyük ölçüde katkıda bulunduğunu söylemek bize mümkün görünmemektedir.

Yabancı sermayenin, sermaye terakümü yönünden en olumlu yönü, ödediği vergilerle «cebrî tasarruf» hacmini arttırmasında görülür. Aşağıdaki Tabloda (TABLO 16) yabancı sermaye şirketlerinin ödediği vergiler gösterilmektedir.

---

(1) Bkz. İbid ve teorik münakaşası için M. C. KEMP, «The Pure Theory of International Trade», Prentice Hall Inc., New Jersey 1964, syf. : 192-207

(2) Bkz. İstanbul Ticaret Odası, (E. ZEYTİNOĞLU) «Türkiye'de Yabancı Özel sermaye Yatırımlarının ve Ekonomiye yararlı olması için düşünülen tedbirler» İstanbul 1967, syf. : 72

(3) Bkz. age, syf: 72.

(TABLO 16)
YABANCI SERMAYENİN ÖDEDİĞİ VERGİLER
(Milyon TL.)

Yıllar	Firma adedi	Gider vergisi	Kurumlar vergisi	Gelir vergisi	Toplam
1955	15	168	693	656	1.517
1956	27	2.705	1.024	1.013	4.742
1957	32	1.369	1.321	1.525	4.215
1958	35	1.492	2.459	2.399	6.350
1959	36	1.729	5.167	4.382	11.278
1960	37	2.086	11.905	5.114	19.105
1961	38	2.405	11.041	5.187	18.633
1962	40	2.885	17.432	7.723	28.040
1963	47	3.036	22.527	8.196	23.750
1964	49	3.510	24.702	7.206	35.418
1965	61	2.276	43.412	6.064	56.752
				Toplam :	209.800
				Yıllık ort.	17.483

KAYNAK : İstanbul Ticaret Odası, age, sayfa: 77

Oniki yıl içinde ikiyüz milyon civarında vergi ödenmesinin yapılması, bütçemiz imkânları dikkate alındığında oldukça önemli görülebilir. Ancak, daha sonra tekrar temas edileceği üzere, yabancı sermaye Türkiye'ye gümrük vergilerinden kurtulmak için gelmektedir. Dolayısıyla yabancı sermayenin «net vergi ödemesi» ni hesaplayabilmek için gümrük duvarının gerisinde imâlata başlamakla, ödemekten kurtuldukları gümrük vergisi miktarını bilmek lâzımdır. Bu husus dikkate alınırca, yabancı sermayenin ödediği verginin gerçek bir vergi artışı olduğu çok şüphelidir.

III. 3. İstihdam Yönünden Yabancı Sermayenin Etkileri :

Türkiye, hızlı nüfus artışının ve şehirleşmenin etkisinde bulunan bir ülkedir. İşsizlik son yıllarda ortalama % 2 nisbetinde bir artış gösterme eğilimindedir ⁽¹⁾. Böyle bir ülkede yabancı sermayeden umulan faydalardan biri de istihdam seviyesini yükseltmesidir. (TABLO 17) Yabancı sermayenin Türkiye'deki istihdam gücünü aksettirmektedir.

(1) Bkz. : Maliye Bakanlığı Aylık Ekonomik göstergeler, Mart 1967, syf. : 7

(TABLO 17)

**YABANCI SERMAYENİN SEKTÖRLERE GÖRE
İSTİHDAM DURUMU
(1964 sonu itibariyle)**

Sektörler	Firma adedi	İdarî eleman	Teknik eleman	Kalifiye işçi	Vasıfsız işçi	Yabancı eleman
Madencilik	3	42	16	35	301	7
Tarım	1	11	17	28	—	2
Gıda	3	347	249	84	923	21
Dokuma ve Giyim	2	7	5	173	99	—
Kimya	16	362	98	139	611	28
Lâstik — Plâstik	4	251	145	128	1.584	59
Metâlden başka mamûller	14	606	139	1.161	1.578	1
Madeni eşya	8	136	56	245	1.381	9
Makine İmâli	3	44	32	67	289	6
Elektrik alet ve cihazları	10	229	103	840	1.070	26
Taşıt montajı	3	119	70	520	310	1
Turizm	2	1	1	—	—	—
Hizmetler	5	74	50	147	47	12
TOPLAM	74	2.229	981	3.167	8.193	172

KAYNAK : Devlet Plnplama Teşkilâtı, (İstanbul Ticaret Odası age'den naklen)

(TABLO 17) 1964 sonu itibariyle olup, sadece 74 firma dikkate alınarak hazırlanmıştır. Ve kantitatif yönden bugün için önemli bir değeri yoktur. Ancak, yabancı sermayenin istihdamı yönünden değerlendirilmesi için genel bir çerçeve hizmeti görebilir.

Yabancı sermayenin istihdamı yönünden önemli olan iki yönü vardır. Bunlardan birincisi gelen sermayenin «emek-entansif» olup olmadığıdır. Yukarıdaki tablo, ortalama 500 milyon TL. lık bir sermayenin yarattığı istihdam seviyesini göstermektedir. Toplam istihdam miktarı (15 bin civarında) ile bahis konusu sermaye karşılaştırıldığında, gelen yabancı sermayenin «Kapital-entansif» karakterde olduğu söylenebilir. Modern teknolojiden kaynak olan ve yatırımın produktivitesini öncelik veren yabancı sermayeden, millî istihdam problemimize yardımcı olacağını ummak hatadır. Dolayısıyla, yabancı sermayenin yarattığı istihdam miktarını fazladan meydana getirilmiş «arızî» bir hizmet olarak kabûl etmek gerekir.

İstihdam bahis konusu olduğu zaman, kanaatimizce üzerinde durulması gerekli husus, yabancı sermayenin yönetiminde ve

temsil ettiği modern tekniğin tatbikinde yerli personelin sahip olduğu mevkidir. Bu husus, teorik yönden yabancı sermayenin bir az gelişmiş ülkeye getirdiği farzolunan teknik bilgi ve maharet yönünden önemlidir.

Yukarıdaki tablonun tasnif sistemini bilmediğimiz için bu konuda «ölçüye sığar» bir hükme varmak güçtür. Ancak, ampirik bir yoldan giderek gözlemler sonucu elde ettiğimiz şu hususları münakaşaya arz edebiliriz :

a — Yabancı sermaye ile kurulan firmalarda üst idari kademeler, *daima* ve *titizlikle* yabancıardan meydana gelmektedir.

b — Muhasebe, vergi, personel ve yurtiçi pazarlama servisleri gibi genellikle, basit idarî işler Türk personele bırakılmaktadır. Buna rağmen bu gibi Türk personelin yabancı firmanın çalışma düzeni, temposu ve genel esprisi yönünden çok şeyler kazandığı muhakkaktır.

c — Sayıları çok az olmakla beraber, vasıflı işçilerimizin yabancı teknolojiyi takip etme ve öğrenme imkânı doğmuştur. Kanaatimizce iktisadî devlet teşekkülleri nasıl özel sektöre vasıflı eleman devreden bir kaynak vazifesi görmüşse, yabancı firmalar da, pek yakın bir gelecekte millî firmalara benzer bir «depo» görevi ifa edeceklerdir.

III. 4. Tediye Bilânçosu Yönünden Yabancı Sermayenin Etkileri :

Tediye bilânçosu yönünden yabancı sermaye yatırımlarının tesiri çok önemlidir. Zira Türkiye'nin kalkınmasını engelleyen en önemli dar boğazlardan biri dış ödemeler dengesindeki açıktır.

(TABLO 14) de verilen yabancı sermaye/transfer oranının üzerinde bu yönden biraz daha durmak gerekir. Bahis konusu tablo, 15 yıllık bir tatbikatın genel havasını aksettirmektedir. Oysa ki, tediye bilânçosu bahis konusu olduğu zaman *genel* ve *kümülatif* değerlemeler yerine *yıllık döviz hareketlerini* takip etmek gerekir. Yani, bir yılda Türkiye'ye yabancı sermaye olarak ne girmiş, kâr transferi olarak ne çıkmıştır? Bu sorunun cevabı aşağıdaki tabloda (TABLO 18) verilmiştir.

(TABLO 18)

YILLIK YABANCI SERMAYE AKINI
VE KÂR TRANSFERİ(1951 — 1966 ilk üç ay)
(000 TL.)

Yıllar	Gelen sermaye	Yıllık kâr transferi	Yıllık Sermaye/ Transfer oranı %
1952	21.654	—	
1953	3.842	24	0.6
1954	45.874	895	1
1955	20.641	805	4
1956	9.005	1.883	20.8
1957	2.509	3.704	185.0
1958	3.032	6.269	208.6
1959	5.581	8.540	170.0
1960	11.372	15.810	143.7
1961	31.725	12.426	40.0
1962	56.362	13.366	23.8
1963	78.902	16.085	20.6
1964	61.963	15.182	24.8
1965	82.357	32.537	60.3
1966	69.580	47.248	68.4
TOPLAM	504.400	174.380	

Yukardaki tablonun tetkiki yabancı sermayenin tediyeye bilânçomuz üzerindeki etkilerinin sanıldığı kadar müsbet olmadığını ortaya koymaktadır. Tablonun en dikkate değer yönü, 1957-1960 devresi gibi, tediyeye bilânçosu açığının büyük problemler yarattığı bir dönemde sermaye/kâr transfer oranının % 100'ün üzerine çıkmış olmasıdır. Burada «can derdine düşmüş» yabancı sermayeyi kınamağa imkân yoktur. Ancak, yabancı sermayenin sanıldığı gibi *istikrarlı* ve *lehte* seyreden bir tediyeye bilânçosu kalemi olmadığını da anlamak lâzımdır. Bahis konusu dönem ile yabancı sermayenin ilk yılları olan ve dolayısı ile transfer yönünden önemi olmıyan 1953-54-55 yılları istisna edilirse yıllık sermaye/kâr transferi oranı % 36 civarında olmaktadır. Bir başka deyişle yurdumuza giren yabancı sermayenin üçte birinden fazlası aynı yıl geri dönmektedir. Ayrıca, yurda fiilen giren sermayenin büyük bir kısmının «aynı» sermaye şeklinde olduğu hatırlanırsa, yabancı sermayenin tediyeye

bilânçomuz üzerinde bilhassa kısa dönemde hasıl edeceği «*vasitasız tesir*» in fazla önemli olmayacağı söylenebilir.

Yabancı sermayenin tediye bilânçomuz üzerinde bir de «*vasıtalı tesir*» inden bahsetmek gerekir. Bahis konusu tesir; yabancı sermaye yatırımlarının «*ihracatı teşvik*» ve (veya) «*ithalâtı ikâme*» politikamıza ne ölçüde yardımcı olduğu ile ölçülür.

Bu konuda iki müşühedemizi arzedelim: Yabancı sermayeyi Türkiye'ye iten faktörlerden bir tanesi, belki de en önemlisi; bahis konusu mala uygulanan *gümrük vergisinin yüksekliğidir*. Gümrük vergilerinden kurtulmanın yolunu gümrük duvarlarının gerisine kaymakla bulan yabancı sermaye, hiç şüphe yok ki, «*ithalâtı ikâme*» yönünde olumlu tesirler yaratacaktır. Ancak bu tesirin kısa sürede, kâr transferleri sebebiyle çok önemli olmayacağını düşünmekteyiz .

İkinci müşahedemiz, yabancı sermayenin Türkiye'ye daha çok «*iç pazarı*» dikkate alan bir espri içinde geldiğidir. Bu esprinin neticesi olarak yabancı sermayenin «*ihracatı teşvik*» politikamıza, bilhassa kısa vâdede, herhangi bir katkısı bahis konusu olmamıştır.

Netice itibariyle; gerek *vasitasız* ve gerekse *vasıtalı* tesirleri yönünden yabancı sermaye, tediye bilânçomuz üzerinde önemli bir katkıda bulunmamaktadır.

NETİCE

Buraya kadar yaptığımız tahlillerle *gelir dağılımına etkisi* dışında, yabancı sermayenin belli başlı ekonomik tesirlerini tesbite çalıştık. İstatistikî verileri tahlil edip, neticelere varırken, mevcut *ekonomik durumumuzu* ve müstakbel *gelişme temayüllerimizi* dikkate aldığımızı tekrar belirtmek isteriz. Böyle bir mantık zincirine oturtulmadıkça rakamların dilinden anlamak mümkün olamaz.

Konumuz, yabancı sermayenin ekonomik tesirlerini araştırmaktan ibaret olduğu için, siz, yabancı sermaye politikamıza geldiği zaman biz susuyoruz.

Ancak bu susuşun, daha çok araştırmak ve daha çok düşünmek için olduğunu bir fıkra ile belirtmekten kendimizi alamadık :

Şehirdeki hayvanat bahçesini gezen bir çift, ahtapot akvaryumunun önüne gelince koca heyecanla konuşur :

— Karıcığım, şu ahtapotun kolları bende olsa seni nasıl kucaklar, nasıl severdim-

— Haydi canım, sen mevcut kollarını kullanabilsen, o da yeter!